

Пунга Яна Олександрівна,
*студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*
Науковий керівник: асистент кафедри цивільного права Розумейко Д. О.

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ФОРМИ ЗАПОВІТУ В УМОВАХ COVID-19

В грудні 2019 року весь світ дізнався про появу раніше не відомого вірусу SARS-CoV-2. Минуло два роки, але боротьба з COVID-19 й досі залишається невід’ємною життя кожної особи. Поширення коронавірусу щодня призводить до зараження та смерті значної кількості людей. Чимало з них останні дні свого життя проводять в лікарні або ізоляції. Вказане актуалізує питання можливості здійснення особистого розпорядження на випадок своєї смерті. З огляду на вказане, видається доцільним розглянути сучасні тенденції щодо форми заповіту в умовах COVID-19.

Передусім зазначимо, для приватного життя людини протягом всього часу існування людства, важливе значення мало право здійснення особистого розпорядження на випадок своєї смерті – складення заповіту. Не вдаючись до дискусії щодо розуміння даної категорії відзначимо, що правники-цивілісти термін «заповіт» розуміють переважно як процес, результат чи форму волевиявлення суб’єкта (заповідача), тобто як явище процесуального чи матеріального характеру. Найголовніше призначення заповіту полягає в тому, що він є єдиним способом для фізичної особи розпорядитися своїм майном відповідно до свого бажання на випадок власної смерті. Заповіт визначає умови переходу майна (майнових прав та обов’язків) до певних осіб, яких заповідач може вибрати без урахування родинних чи інших стосунків. Отже, цей спосіб розпорядження своїм майном породжує юридичні наслідки: виникнення прав у спадкоємця на майно заповідача.

Положеннями статті 1247 Цивільного кодексу України визначено, що «заповіт складається у письмовій формі, із зазначенням місця та часу його складення» [1]. Разом з тим, в епоху інформаційного суспільства та пандемії COVID-19 такі положення видаються дещо застарілими. В законодавстві багатьох держав (Швейцарія, Данія, Ірландія та ін.) відображена прогресивна можливість укладення запо-

віту за допомогою електронних засобів зв'язку. Наведене обумовлено тим, що розвиток сучасних технологій надає змогу особі урізноманітнити способи власного волевиявлення, використовуючи звуко-, відеозапис та передавання інформації.

Такий підхід іноземних законодавців отримує схвальні відгуки вітчизняних науковців. Зокрема, обґрунтовуючи доцільність такої форми, І. Р. Калаур вказує, що «сьогодні загальнодоступними засобами електронного зв'язку, які можуть використовувати учасники цивільних правовідносин для вчинення правочину, є: електронна пошта, Zoom, Skype, Viber, SMS- та MMS-повідомлення тощо. Повідомлення, зроблені з допомогою вказаних засобів зв'язку, можуть відображати волю фізичної особи, яка опинилася у надзвичайній ситуації». Також вчений наголошує, що «важливою умовою законодавчого закріплення можливості вчинення заповідального розпорядження з допомогою сучасних технічних засобів комунікації є наявність надзвичайних обставин, в яких опинилася особа. Через те зроблене у такий спосіб особою волевиявлення після припинення цих обставин матиме значення заповіту, якщо воно у розумні строки буде складене і посвідчене відповідно до вимог положень гл. 85 ЦК України» [3, с. 77].

Подібну доктринальну думку висловив Ю. О. Заїка щодо юридичної долі заповіту, складеному заповідачем у письмовій формі в присутності двох свідків за обставин, що загрожували його життю і позбавляли можливості належно його посвідчити. Такий заповіт, на думку дослідника, «втрачатиме юридичне значення, якщо протягом семи днів з того часу, коли відпали обставини, що перешкоджали його посвідченню нотаріусом чи іншою посадовою (службовою особою), не буде посвідчено відповідно до встановлених правил» [2, С. 50].

А. О. Мілевська, досліджуючи вище окреслену проблематику, вказує, що «ефективною та безпечною вбачається можливість виголошення останньої волі в режимі відео-дзвінка. Таким способом можна досягти участі свідків, які не перебувають під небезпекою та не можуть впливати на волю заповідача, отримати запис вираження останньої волі заповідача з його зображенням (наразі існує безліч програм

для смартфонів, що дозволяють здійснювати запис відео-дзвінків) як підтвердження такого волевиявлення. Проте існує технічна можливість чітко встановити час і дату укладання такого заповіту, самого заповідача та й свідків, оцінити ситуацію, що відбувається навколо заповідача. Тобто в такому випадку вбачається можливим досягнення цілей заповідача щодо заповідального розпорядження та усувається можливість знищення його під дією несприятливих зовнішніх факторів» [4, с. 25].

Аналізуючи наведені положення, вважаємо, що загалом можливість усного складення заповіту за допомогою електронних засобів зв'язку має допускатись лише за наявності виняткових обставин. До них, на нашу думку, також й відноситься перебіг у особи COVID-19. Видається, що останній матиме юридичні наслідки тільки в тому разі, якщо за вказаних обставин спадкодавець помре; в протилежному випадку такий заповіт не повинен мати юридичного значення і строк його дії не повинен продовжуватись. Також, на нашу думку, у разі смерті спадкодавця, заповіт, складений із використанням сучасних технологій має бути визнаний в судовому порядку як дійсний. Задля цього, в судовому процесі зацікавленими особами (спадкоємцям) слід довести об'єктивне існування виключних обставин на момент складення заповіту, встановити відсутність можливості укласти заповіт у формі, визначеній чинним цивільним законодавством, встановити стан психічний заповідача на предмет дієздатності та відсутність психологічного й фізичного тиску.

Резюмуючи викладене, можна зробити висновок, що пандемія COVID-19 ставить перед сучасною державою чимало викликів. Серед них й забезпечення для хворої на коронавірус особи права здійснення особистого розпорядження на випадок своєї смерті. Загалом вважаємо прогресивним досвід зарубіжних держав щодо нормативного закріплення можливості укладення заповіту за допомогою електронних засобів зв'язку. Однак, на нашу думку, остання має забезпечуватись низкою заходів задля недопущення порушень прав людини та інших зловживань.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003, №№ 40–44, ст. 356
2. Заїка Ю. О. Форми заповіту: шляхи вдосконалення. *Вісник Академії адвокатури України*. 2006. № 5. С. 47–52.
3. Калаур І. Р. Сучасні тенденції щодо форми заповіту. *Приватне право і підприємництво*. 2016. Вип. 16. С. 76–79.
4. Мілевська А. О. Проблематика здійснення права на заповіт за надзвичайних обставин. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2019. Вип. 1. С. 21–28